

مجله حقوق

دوفصلنامه

دوره ۴، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

بررسی راهکارهای حقوقی استخراج و معامله ارزهای دیجیتال و رمز پایه (مجازی):

خلأهای حقوقی و راهکارهای پیشنهادی: شیما نادری، مجید مطلبی

واکاوی مبانی فقهی فور و تراخی در اخذ به شفعه: مرتضی رحیمی

دستاوردها و چالش‌های تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

مصوب ۱۳۹۹ با رویکرد کاربردی: ابوالفتح خالقی، زهرا میرزائی

آثار قرارداد انتقال تکنولوژی در حقوق ایران: افشین مجاهد

تبیین اصل اطلاع‌رسانی در پرتو آیین رضایت قبلی کنوانسیون روتردام ۲۰۰۳

:محمد مبینی فر، مرضیه فتحی برناچی

جایگاه کمیسیون‌های حل اختلاف در دعاوی فی‌مابین سپاه پاسداران انقلاب و شهرداری تهران

:محمدرضا یزدی، مجتبی سالک رازی

آثار و شرایط اعاده دادرسی در حقوق ایران و فرانسه: سید جعفر هاشمی باجگانی، محمدرضا بوربور

آثار فسخ نکاح در حقوق ایران، فرانسه و انگلستان: میثم سبحانی

تحلیل ساختار حقوق کودک در ایران: بررسی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک بر مبنای

پیمان نامه جهانی حقوق کودک: مریم شعبان

رابطه توهین و آزادی بیان در پرتو قانون مجازات اسلامی و قانون مطبوعات: امیرحسین قضائی علمداری

اصول و قواعد حاکم بر اخلاق حرفه‌ای در شغل وکالت: رستم علی اکبری، یاسر شاکری

تکثرگرایی دینی در قانون مجازات اسلامی: محسن حمیدی پور

آثار و شرایط دادرسی غیابی در حقوق ایران و فرانسه: سید جعفر هاشمی باجگانی، مصطفی افضل‌گروه

مسئولیت کیفری دولت‌ها در قبال جرایم محیط زیستی در پرتو همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی: سجاد طیبی

تحلیل عملکرد دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ میان جمهوری اسلامی ایران

و ایالات متحده آمریکا: محمد ستایش پور، عیسی پودات

چالش‌های فلسفی، مفهومی تروریسم در مواجهه با حقوق بشر: نوروز کارگری

تحلیل اقتصادی آثار جاتی ناشی از استفاده اموال با مطالعه حقوق ایران: یداله دادگر، اکرم احسانی

کارکردها و چالش‌های میانجیگری در ایران (با نگاهی به برخی از کشورهای اروپایی و اسناد بین‌المللی)

:سید عباس موسوی

حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام: علی اکبری، مهدی فلاحیان

حقوق زندانیان از منظر فقه امامیه و حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی: غلامرضا ایزدپناه، وجیهه ایزدپناه

تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین‌الملل: محمدخلیل صالحی، محمد سلمانی فرهمند

آثار قرارداد بیعه عمر از منظر فقه امامیه و حقوق ایران: سید سجاد خالونی تفتی

حمایت از قضات ادارات در عصر سیاسی سازی: ارزیابی استقلال قضائی و ثبات رأی در دادرسی اداری: رضا طجرجلو،

محمدجواد شفق، فاطمه مافی

حقوق بزه‌دیدگان و بزهکاران در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: نقدها و چالش‌ها: صادق فتیلی، ابراهیم مقدم

بررسی و تحلیل تعهد به رعایت احتیاط در حقوق کامن‌لا: رضا حسین گندمکار، فرزاد کریمی کلمتی

مطالعه تطبیقی ارزیابی هزینه جرم در حقوق کیفری و فقه شیعه: اسماعیل کشکولیان، مهدی نقوی

در آمدی بر نظریه شخصیت حقوقی در فقه امامیه: سید علیرضا امین

بررسی ارکان مسئولیت مدنی شهرداری‌ها در رویه قضائی: سید وحید میرنظامی، فائزه بهادر

جبران خسارت محکومان بی‌گناه در حقوق ایران و آمریکا: احمدرضا کنارکوهی، سلامه ابوالحسنی

اهمیت ایجاب در قانون مدنی ایران و اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی: مرتضی جوان سرند

Legal Civilization
vol.4, No.9, Fall 2021 & Winter 2022
Pages: 321-341
Article Type: Original Research
http://www.pzhfars.ir/article_136884.html
doi: 10.22034/LC.2022.136884

تمدن حقوقی
دوره ۴، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰
صفحات ۳۲۱-۳۴۱
نوع مقاله: علمی پژوهشی

Economic Analysis of the Externality of Property use by Comparative Study of Iranian Law

تحلیل اقتصادی آثار جانبی ناشی از استفاده اموال با مطالعه حقوق ایران

Yadullah Dadgar

Professor, Department of Economics, Faculty of Economics, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

یداله دادگر
استاد گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
yydadgar@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-5040-9531>

Akram Ehsani

Master of Economic Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

اکرم احسانی
کارشناس ارشد حقوق اقتصادی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
(نویسنده مسئول)
ehsani.law@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-8384-5840>

Abstract

The discussion of externalities occurs when economic action has an impact on people who had no role in making the decision to do so (outside of the exchange or outside the price mechanism). The optimal solution to the problem of externalities created by the ownership of individuals is one of the topics of economics and law, so that externalities can be considered as a bridge between ownership and the economy. There are two categories of theories in solving the externalities problem. The first group of Pigo supporters believes in the use of public mechanisms and government intervention to control externalities. The main tool used by this group is the tax, which causes problems such as the cost of implementation. But the second group of Coase proponents, who believe in resolving externalities with the help of property rights and the use of bargaining tools, believe that by providing a clear and simple definition of property rights, the cost of externalities can be reduced and thus appealing to the courts. Which of these two theories is optimal in terms of law and economics? In this article, these two categories of theories are examined and the external effect is seen as a problem in the world of law and economics. Finally, the position of the proposed solutions has been studied by analyzing the materials related to ownership and liability in Iranian law.

Keywords: Negative Externality, Coase Theorem, Economic Welfare, Bargaining, Cost.

چکیده

بحث آثار خارجی هنگامی پیش می آید که اقدام اقتصادی بر افرادی که در اتخاذ تصمیم برای انجام دادن آن اقدام نقشی نداشته اند (خارج از مبادله یا خارج از سازوکار قیمت ها بوده اند) آثاری منتقل کند. حل بهینه مشکل آثار خارجی ایجاد شده از مالکیت افراد، خود یکی از مباحث اقتصاد و حقوق است به گونه ای که آثار خارجی را می توان پلی بین مالکیت و اقتصاد دانست. در زمینه حل مشکل اثر جانبی دو دسته از نظریات وجود دارد. دسته اول طرفداران پیگو که معتقد به استفاده از مکانیزم های عمومی و دخالت دولت برای کنترل آثار خارجی هستند. عمده ابزار مورد استفاده این گروه مالیات است که مشکلاتی از جمله هزینه اجرایی را به همراه دارد. اما دسته دوم طرفداران کوز که معتقد به حل آثار خارجی به کمک حقوق مالکیت و استفاده از ابزار چانه زنی هستند. این گروه معتقدند با ارائه تعریف روشن و ساده از حقوق مالکیت می توان هزینه آثار خارجی و در نتیجه مراجعه به دادگاه ها را کاهش داد. حال باید دید در منظر حقوق و اقتصاد کدام یک از این دو نظریه بهینه هستند؟ در این مقاله این دو دسته نظریه بررسی شده و اثر خارجی به عنوان یک مشکل در دنیای حقوق و اقتصاد دیده شده است. در نهایت جایگاه راه حل های ارائه شده با تحلیل مواد مرتبط با مالکیت و مسئولیت در حقوق ایران مطالعه شده است.

واژگان کلیدی: آثار جانبی منفی، قضیه کوز، حقوق مالکیت، چانه زنی، هزینه.

Received:2021/08/15 - Review: 2021/10/06 - Accepted:2021/11/03

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۵/۱۳ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۱۴ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۱۲

این مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق اقتصادی می باشد.
ارجاع: دادگر، پداله؛ احسانی، اکرم؛ (۱۴۰۰)، تحلیل اقتصادی آثار جانبی ناشی از استفاده اموال با مطالعه حقوق ایران، تمدن حقوقی، شماره ۹.
Copyrights: Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.
 CC BY NC SA CC BY/NC/SA
 COPE COMMITTEE ON PUBLICATION ETHICS

مقدمه

نظام بازار در حل مشکلات خود همیشه کارا عمل نمی کند و در مواقعی با بن بست مواجه می شود یعنی گویا در این موارد «دست نامرئی»^۱ بازار از کار می افتد و احتیاج به کمک دارد. از جمله مواردی که بازار در آن ناتوان است مشکل آثار خارجی^۲ است. اگر آثار انتشاری منفی را نصیب گروه های غیر درگیر سازد بدون آن که آن‌ها برای این منفعت چیزی بپردازند منافع خارجی مثبت پیدا شده است مانند همسایگان یک باغدار پرورش دهنده گل بدون پرداختی از زیبایی باغ او سود می برند؛ اما در آثار خارجی منفی گاهی فرد در استفاده از اموال خود به گونه ای عمل می کند که باعث ایجاد زیان برای دیگری می شود مثل دود کارخانه که باعث آلودگی آب یا هوا برای ساکنین اطراف خود می شود. از آن‌جا که جامعه شامل هر دو دسته انجام دهندگان اقدامات دارای آثار خارجی و متأثران از آن است، کل هزینه یا منافع اجتماعی یک اقدام؛ حاصل جمع هزینه یا منافع خصوصی (افراد درگیر) و هزینه یا منافع خارجی (افراد غیردرگیر) است.

حال این سؤال پیش می آید که چگونه مشکلات آثار خارجی را حل کنیم که برای جامعه و افراد درگیر بهینه باشد؟ در این مقاله ما به تحلیل و حل مشکل آثار خارجی منفی می پردازیم. در این جا ما از آثار خارجی در رابطه با استفاده از اموال صحبت می کنیم به عبارتی دیگر به بررسی مبانی ارتباط حقوق مالکیت و اقتصاد با تکیه بر مفهوم آثار خارجی می پردازیم. نظریات اقتصاددانان را از دیدگاه

۱- در اقتصاد، عبارت دست نامرئی به معنای هماهنگ کننده منافع شخصی (شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران) و منافع اجتماعی (مردم) است. این اصطلاح را، اولین بار آدام اسمیت به کار برده است.

حقوقی به طور خلاصه بررسی می کنیم و در نهایت ارتباط حقوق مالکیت و قواعد مسئولیت در ایران را با آثار خارجی مورد توجه قرار می دهیم.

۱- رابطه آثار خارجی با حقوق اموال

۱-۱- تفسیر مفهوم آثار خارجی ناشی از استفاده اموال

مفهوم اثر خارجی^۳ به این معنی است که فرد یا افرادی در استفاده از اموال خود به گونه ای رفتار می کنند که بر رفاه دیگران در مقایسه با مراجع استاندارد، تأثیر می گذارند (Steven, 2002, 1). مثال های کلاسیکی برای آثار خارجی آورده شده است از جمله: آلودگی، ترافیک، آزار و مزاحمت، ایجاد رفتار خطرناک^۴، استفاده از یک منبع عمومی^۵، سرایت بیماری، رفتار سودمند^۶، رفتار با اموال اجاره ای. بر این مبنا آثار خارجی به دو دسته عمده تقسیم می شوند: آثار خارجی مثبت و آثار خارجی منفی. اما عده ای از اقتصاددانان طبقه بندی دیگری هم اضافه کرده اند از جمله آثار خارجی فنی^۷ و پولی^۸ (Brown, 1991, 38).

۳- مطابق با نظر کوز در سال ۱۹۸۸ اصطلاح Externality به طور آشکار در مقاله ساملسون در ۱۹۵۸ آورده شد.

۴- ممکن است یک شخص یا شرکت عملی که انجام می دهد در شرایط عادی خطرناک نباشد اما در شرایط خاص این رفتار باعث ایجاد یک اثر جانبی شود. این اثر خارجی یک اثر منفی است که ممکن است بر تعداد کم یا زیادی از افراد تأثیر بگذارد.

۵- دسترسی به یک منبع عمومی از قبیل یک چراگاه یا یک دریاچه، ممکن است توسط تعدادی از افراد اتفاق بیفتد و احتمال دارد این افراد به این منبع عمومی خسارت وارد کنند یا این که آن را خالی کنند در این صورت این باعث صدمه زدن به آیندگان یا به افراد معاصر می شود. این پیامد یک پیامد منفی و زیان آور است که گاهی هم زمان با عمل و گاهی در آینده اتفاق می افتد و بر اشخاص متعددی اثر می گذارد.

۶- اعمال یک شخص ممکن است فقط به خود او کمک نکند بلکه گاه بی گاه برای دیگران هم سودمند باشد مانند زمانی که زنبورهای یک زنبوردار به گرده افشانی درختان میوه همسایه کمک می کنند، زمانی که یک شخص سمپاشی می کند تا پشه ها را بکشد و این باعث از بین رفتن آفت های زمین همسایه می شود یا زمانی که یک شخص زمین اش را گل کاری می کند و این باعث ایجاد فضای زیبا برای دیگران هم می شود. این آثار خارجی سودمند هستند و به آن ها آثار خارجی مثبت می گویند و ممکن است بر چندین یا اشخاص متعدد تأثیر بگذارند.

7- Technological

8- Pecuniary

آثار خارجی مثبت: به این معنی است که فرد یا افرادی در استفاده از اموال خود به گونه ای رفتار می کنند که باعث افزایش رفاه دیگران در مقایسه با موقعیت مرجع^۹ خواهد شد، به عبارت دیگر رفتار افراد در استفاده از اموال شان باعث رسیدن سودی به دیگران می شود بدون این که منتفع پولی به ایجادکننده اثر خارجی بدهد. آثار خارجی مثبت گاهی به عنوان «سواری مجانی»^{۱۰} نیز نامیده می شوند. در اثر خارجی مثبت نه تنها فرد از عمل سود می برد بلکه جامعه نیز منتفع می گردد بنابراین در محاسبه ارزش آن باید سود جامعه را نیز در نظر گرفت.

آثار خارجی منفی: به این معنی است که فرد یا افرادی در استفاده از اموال خود به گونه ای رفتار می کنند که باعث کاهش رفاه دیگران در مقایسه با موقعیت مرجع خواهد شد. به عبارت دیگر رفتار افراد در استفاده از اموال شان باعث رسیدن ضرری به دیگران می شود بدون این که به خسارت دیده پولی پرداخت شود.

شخصی که تحت تأثیر اثر خارجی منفی مثل آلودگی هوا قرار می گیرد آن را به عنوان کاهش دهنده منفعت می بیند یا به صورت یک نارضایتی ذهنی یا به طور بالقوه به صورت هزینه صریح؛ حتی ممکن است به عنوان تجاوزکننده به اموال اش ببیند. بنابراین، یک هزینه خارجی ممکن است به عنوان یک مشکل اخلاقی و سیاسی مطرح شود و یا به عنوان موردی از حقوق مالی دیده شود. ارزش اثر خارجی از نظر کمیت به سختی تعیین می شود در این حالت تعیین اولویت ها ممکن است کار مشکلی باشد، منافع پیچیده می شود و ارزش آثار خارجی احتمالاً به سختی تعیین می شود.

آثار خارجی به این دلیل مهم هستند که می توانند باعث ایجاد انگیزه شوند تا بر زیاد یا کم شدن فعالیتی که اثر خارجی را ایجاد می کند از نظر کارایی اقتصادی^{۱۱} تأثیر بگذارد. برای توضیح می توان

۹- اگر مرجع استاندارد در تعریف اثر جانبی تغییر کند در این صورت بر این که آیا یک عمل و توصیف اش اثر خارجی است یا نه، تأثیر می گذارد. برای مثال اگر فرد در موقعیت مرجع ساکت باشد پس اگر ایجاد سروصدا کند در این صورت گفته می شود که او یک اثر جانبی زیان آور ایجاد کرده است و برعکس اگر در موقعیت مرجع فرد به طور طبیعی سروصدا ایجاد می کند پس سروصدای موجود او گفته نمی شود که یک اثر خارجی ایجاد می کند و اگر در این حالت فرد ساکت باشد این عمل فرد به عنوان یک اثر خارجی مفید توصیف خواهد شد.

10- Free riding or Free Lunch

11- Economic Efficiency

یک هدف مهم در اقتصاد می تواند تولید سطحی از کالاها و خدمات باشد که حداکثر رفاه ممکن را برای جامعه به ارمغان آورد؛ حصول این سطح از تولید را کارایی اقتصادی می نامیم.

گفت زمانی که همه هزینه ها و سودهای یک معامله داخلی است، یعنی این که همه هزینه ها و سودها به وسیله اشخاصی که مستقیماً درگیر معامله هستند تجربه می شوند؛ در این صورت ما انتظار داریم که معامله تنها زمانی واقع شود که سودها بزرگتر از هزینه های طرفین معامله باشند.

نظام بازار تنها دربرگیرنده هزینه یا منافع خصوصی است و چنان که گفته شد هزینه یا منافع خارجی را بر نمی تابد. پس هر چه اندازه هزینه (منفعت) خارجی بزرگتر باشد، انحراف هزینه (منفعت) اجتماعی از هزینه (منفعت) خصوصی بیشتر خواهد بود و بازار در تأمین کارائی ناکارآمدتر است (Le Grand, 1992, 46). به دلیل این که فرمولی وجود ندارد تا هزینه ها و منافع ناشی از آثار خارجی را به پول تبدیل کنیم در چنین شرایطی نیاز به راه حل های دیگری است تا به منفعت اجتماعی و خصوصی برسیم.

۱-۲- جایگاه آثار خارجی در حقوق اموال

مردم موافق هستند تا حقوق مالکیت ایجاد شود چون در این صورت از دزدی جلوگیری می شود و از طرف دیگر باعث افزایش تولید ناخالص ملی جامعه خواهد شد، پس ایجاد حقوق مالکیت به نفع جامعه است. در اقتصاد، حقوق مالکیت به عنوان «توانائی یا توانائی مورد انتظار یک عامل اقتصادی در استفاده از دارائی» بیان شده (Barzel, 2003, 1). اقتصاددانان معنای وسیعی از مالکیت را ارائه می دهند. اما در نظر حقوقدانان مالکیت عبارت است از حقی که انسان نسبت به شی ای دارد و می تواند هرگونه تصرفی در آن بکند؛ به جز آن چه که مورد استثنای قانون است (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ش ۱۰۲). اما رابطه آثار خارجی و حقوق مالکیت با نظریه «دمستر»^{۱۲} آغاز گردید. نظریه او بر این مبنا است که کارکرد اولیه و اساسی حقوق مالکیت، درونی سازی آثار خارجی است. دارنده حقوق مالکیت موقعیتی را به دست می آورد که در مقایسه با دیگران مجاز است تا به شیوه ای خاص عمل نماید (دمستر، ۱۳۸۰، ۶۳). در حقوق اموال ما با چهار موضوع اساسی روبرو هستیم که به وسیله تئوری های حقوق اقتصادی به این چهار موضوع پاسخ داده می شود. یکی از این موضوعات به مسئله پیامد جانبی می پردازد که اقتصاددانان به وسیله تئوری چانه زنی، مالیات گیری، تئوری کوز با هزینه مبادله و... به آن پاسخ داده اند. این چهار موضوع عبارت اند از: روش های ایجاد حقوق مالکیت، موضوع مالکیت، حدود اختیار مالک و جبران خسارت نقض حقوق مالکیت.

۱۲- هارولد دمستر یکی از اقتصاددانان نهاد‌گرای جدید، مقاله ای را با عنوان به سوی یک نظریه حقوق مالکیت نوشت که هم اکنون یکی از منابع اصلی رویکرد نهاد‌گرایی به نظریه حقوق مالکیت محسوب می شود.

یکی از صفات مالکیت، مطلق بودن آن است به این معنی که مالک حق همه گونه تصرف در مال خود را دارد. اما در دنیای کنونی سخن از اطلاق صحیح نیست زیرا زندگی در کنار یکدیگر بدون محدودیت مالکان، باعث آسیب رسیدن به دیگران و درگیری در جامعه خواهد شد به همین خاطر موضوع پیامد جانبی ایجاد می شود. در این بخش از مالکیت، حقوقدانان مطالعه می کنند که با توجه به قانون و اقتصاد یک مالک تا چه حد آزاد است که از اموال خود استفاده کند و تا چه حد ایجاد پیامد جانبی برای دیگران مجاز است.

تعریف دقیق و اعمال جدی حقوق مالکیت^{۱۳} برای کارکرد کارایی نظام بازار ضروری است. مسائل ناشی از آثار خارجی، از شکست یا ناتوانی در تعریف یا اعمال دقیق حقوق مالکیت ناشی می شود. حقوق مالکیت روشن می سازد که منابع چگونه به کار گرفته شود و چه کسی مجاز به این کار است. حقوق مالکیت خصوصی حق انحصاری برای صاحبان اموال ایجاد می کند تا آن‌ها را در اختیار بگیرند و از منافع اموال، تا جایی که اقدام آنان موجب آسیب دیگران نشود، برخوردار شوند. حقوق مالکیت همچنین در برابر آن دسته از اقدامات دیگران که ممکن است به دارائی مالکان لطمه بزند یا مانع بهره برداری آن‌ها شود یا در برابر سرقت دارائی، از مالکان حمایت قانونی می کند. ابتدا چنین به نظر می رسد که حقوق مالکان اغلب خودخواهی مالکان را لحاظ می کند ولی در واقع، این حقوق وسیله ای است که مالکان (از جمله در مالکیت های جمعی) در برابر خودخواهی دیگران حمایت می شوند.

برای مالکان اموال از نظر اجتماعی مطلوب خواهد بود تا اعمالی که دارای اثر خارجی مفید است بیشتر انجام دهند چون که به نفع آن‌ها است. در این صورت هدف اجتماعی مطلوب خواهد بود که اگر سود آن عمل برای عامل به اضافه اثر خارجی آن عمل بر منفعت دیگران، در مجموع مثبت باشد. برای توضیح می توان گفت که، صدمه زنده بالقوه می تواند از صدمه زدن به قربانی بالقوه جلوگیری کند و این احتیاط ممکن است شامل این باشد که یک تهویه دود نصب کند یا این که کپه کود را به یک جای دیگر که بوی نامطبوع ایجاد نمی کند، منتقل کند. در این مدل صدمه زنده مطلوب است تا احتیاط کند، فقط در صورتی که، هزینه این احتیاط کمتر از صدمه ای باشد که از آن جلوگیری خواهد شد، برای این که این احتیاط خسارت به دو طرف را کاهش خواهد داد یا به طور معادل، مجموع سودشان را افزایش خواهد داد.

برای این که حق مالکیت قابل اعمال باشد، مالک آن باید بتواند در دادگاه ثابت کند که این حق زیرپا گذاشته شده است. اگر رضا خودرو خود را به خودرو علی بکوبد، اثبات نقض حق مالکیت علی بسیار

آسان است و طرفین حتی به مراجعه به دادگاه نیز احتیاج نخواهند داشت. زیرا در این جا حقوق مالکیت به خوبی تعریف شده و قابل اعمال است. اما فرض کنید آقای فولادی، مالک کارخانه تبدیل آهن قراضه، دود کارخانه اش را در هوا رها می کند. علی که در همسایگی این کارخانه ساکن است، حتماً آسیب می بیند. برای این که او بتواند علیه آقای فولادی ادعای خسارت کند، باید در دادگاه بتواند، میزان آسیب را روشن سازد، ثابت کند که آسیب ناشی از آلودگی است و آلودگی مزبور تماماً از کارخانه آقای فولادی پیدا شده است. اثبات چنین ادعاهائی برای علی، اگر غیرممکن نباشد، بسیار پرهزینه است. در نتیجه، حقوق مالکیت وی اگرچه خوب تعریف شده باشد، قابل اعمال نیست. در واقع، چنین حق مالکیتی بی فایده است و در نتیجه، نظام بازار به راه حل کارا و بهینه ای منتهی نمی شود.

پرهزینه بودن یا نامقدور بودن تأمین اطلاعات می تواند حقوق مالکیت را غیرقابل اعمال سازد و شکست بازار را در پی داشته باشد. متأسفانه فقدان اطلاعات ممکن است راه حل دولتی را نیز ناموفق سازد. وقتی ما نتوانیم نتایج اقدام معینی مثل مقدار آلودگی هوا ناشی از یک اقدام معین در زمان و مکان خاصی را اندازه گیری کنیم، این فقدان اطلاعات، هر اقدام معقول برای حل مشکل را چه خصوصی، چه عمومی دشوار می سازد. از سوی دیگر ویژگی برخی از کالاها چنان است که استقرار حقوق مالکیت مناسب را برای دولت پرهزینه یا نامقدور می سازد؛ حقوق مالکیتی که رفتار افراد و نگاه ها را چنان تنظیم کند که بخش خصوصی تمام هزینه های ناشی از عمل خویش را به دوش بکشد، یا همه منافع حاصل از آن را به چنگ آورد، در مورد منابع طبیعی، چنین مشکلی رخ می نماید. وقتی حقوق مالکیت روشن، یا با قوت، قابل اعمال نباشد، انگیزه کافی برای اداره کردن منابع طبیعی (مثلاً جنگل یا منابع آب های زیرزمینی) به نحوی که جریان مستمری از درآمد را تضمین کند، وجود ندارد. در این وضع، با نبود تعهد اجتماعی، هر کس قادر به استفاده از آن منبع باشد، انگیزه می یابد که هرچه سریعتر و هرچه بیشتر از آن بهره برداری کند. در نبود حقوق مالکیت روشن و قابل اعمال هزینه های انتشاری و بیش برداشتی اجتناب ناپذیر است. چنین وضعی برای یک مخزن آب زیرزمینی وجود دارد: وقتی عده زیادی در حال بهره برداری از آن هستند و کسی نمی تواند مراقب بهره برداری دیگران باشد، با نبود مقررات، هر بهره برداری که تنها انگیزه مادی داشته باشد، تمایل دارد هرچه سریعتر بیشترین مقدار ممکن را از چاه خویش، که به یک مخزن مشترک عمومی راه یافته، آب بکشد. وقتی همه چنین کنند و فرصتی برای تجدید حیات منبع باقی نگذارند، ظرفیت آب دهی چاه های مرتبط با آن، در آینده، کاهش خواهد یافت؛ یعنی مصیبتی که دیگر جبران نخواهد شد (توکلی، ۱۳۹۱، ۱۰۵).

وقتی آثار خارجی وجود داشته باشد، بازار دچار بیش تخصیصی یا کم تخصیصی می شود و در هر حال از حالت بهینه و کارا خارج می گردد و با دخالت دولت برای جبران این ناکامی موجه می شود. ناروشنی حقوق مالکیت، ضعف اعمال این حقوق و نیز مالکیت مشترک منابع طبیعی، بسترهای پیدایش آثار خارجی منفی و زیاده طلبی فردی، عامل اصلی آن است. اگر حقوق مالکیت، روشن و حمایت قانونی از آن، با قدرت صورت گیرد و گروه های درگیر محدود باشند، مذاکره بین بازرگانان و برندگان، با محدود ساختن زیاده طلبی ها، به راه حل بازاری مشکل آثار خارجی منجر می شود، در غیر این صورت، دولت با تلاش فرهنگی برای تغییر انگیزه ها، تبیین و تحکیم حقوق مالکیت و با اعمال مراقبت می تواند پا به میدان بگذارد. برای حل مشکل آثار خارجی از طرف اقتصاددانان و دانشمندان حقوق و اقتصاد، راه حل های مختلفی بیان شده است. ما این راه حل ها را در دو دسته کلی جا داده ایم که به تفصیل بررسی می شود.

۲- حل مشکل آثار خارجی

۲-۱- مالیات گیری (مالیات پیگویی)^{۱۴}

تنظیم روابط اجتماعی بر عهده سه ابزار: حقوق (اراده قاهرانه دولت در جهت تمشیت مناسبات اجتماعی و اقتصادی)، بازارها (تجسم حق انتخاب فردی و مبادلات آزاد در عرصه اقتصاد) و هنجارهای اجتماعی غیررسمی (سنت، اخلاق و...) است. دولت با تصویب قوانین نقش بنیادین در بسترسازی لازم برای کارکرد مناسب سایر نهادها و نیز کارکرد بازار در اقتصاد دارد. حکومت ها انتخاب شده اند که به نمایندگی از شهروندان فعالیت کنند و بین منافع متفاوت به گونه ای تعادل برقرار کنند که نظم و رفاه در جامعه به هم نخورد. به طور عمومی حکومت ها با قانونگذاری تلاش می کنند تا بتوانند قصور بازار در زمینه آثار خارجی را به حالت تعادل برگردانند. این قوانین و مقررات گذاری می توانند شکل هائی از قوانین کنترل کننده، قوانین استاندارد و قوانینی با انگیزه های مالی را نشان دهند از قبیل مالیات پیگویی، مالیات کربن^{۱۵} و مالیات سبز.^{۱۶}

۱۴- Arthur Cecil Pigou اقتصاددان انگلیسی که به عنوان معلم و مؤسس در مدرسه اقتصادی Cambridge University مشغول به کار بود. او بسیاری از اقتصاددانان در سرتاسر جهان را تربیت کرد و بر آن ها تأثیر گذاشت. کار او شاخه های مختلف اقتصادی را تحت پوشش قرار می داد و به طور ویژه اقتصاد رفاه.

۱۵- مالیات کربن یک مالیات دولتی مستقیم است که متناسب با مقدار تولید دی اکسید کربن در صنایع و تولیدات و یا استفاده از منابع، سرمایه ها یا برخی خدمات اعمال می شود.

راه حل سنتی برای حل مشکل آثار خارجی از نوشته های «پیگو» نشأت گرفته است. او در انتشار اولیه مقاله اش به نام «اقتصاد رفاه»^{۱۷} در سال ۱۹۲۰ ادعا نمود که تباین بین مجموعه محصولات خصوصی و اجتماعی به وسیله قرارداد خصوصی تصحیح نمی شود. او در نظراتش به روشنی بیان کرد که لازم است حکومت در حل مشکل آثار خارجی دخالت کند. در حقیقت او تا آنجا پیش رفت که عنوان کرد؛ ایجاد قرارداد خصوصی مشکل آثار خارجی را بدتر می کند. مالیات به کار گرفته می شود تا با اتکاء به انگیزه های مالی توجه تصمیم گیران به هزینه های خارجی جلب شود.

مفهوم روشن بحث «پیگو» این است که هزینه های معاملات، می توانند توجیه کافی برای مداخله حکومت در بازار باشند. مثال های «پیگو» سه خصیصه مهم درباره اثر خارجی دارند: ابتدا، آن‌ها یک محدوده وسیعی از فعالیت های بشر را دربرمی گیرند. «پیگو» به طور آشکار نقص بازار در زمینه اثر خارجی را در هر جای می بیند. دوم، او بحث می کند که هزینه های معاملات می توانند و باید به وسیله تصمیم سازی در میدان سیاسی جلوگیری شوند. سوم، بسیاری از گرفتاری ها را از دیدگاه «نظریه انتخاب عمومی»^{۱۸} می بیند، به طوری که در همه مثال ها او معتقد است که حکومت باید مداخله کند تا عمل خصوصی را تحمیل نماید (Barnett, 2009, 7).

به نظر اقتصاددانان مسلمان نیز سازوکار مالیات در مواجهه با آثار خارجی به شکل زکات نمود پیدا کرده است. برای مثال، دارندگان حیوانات اهلی برای استفاده از آب ها و مراتع طبیعی، که جز اموال عمومی است، مبلغی را به عنوان زکات پرداخت می کنند. اگرچه پرداخت زکات یک امر عبادی است و با نیت تقرب به خدای متعال انجام می شود، با این که چنین عملی خسارت وارد آمده به طبیعت را نیز جبران کند، منافاتی ندارد (انصاری و همکاران، ۱۳۷۸، ۱۴۹).

۱۶- مالیات سبز یا مالیات زیست محیطی مالیاتی است که بر فعالیت هائی که برای محیط زیست مخرب هستند اعمال می شود و برای ارتقاء فعالیت های دوستدار محیط زیست با اعمال مشوق های اقتصادی در نظر گرفته می شود.

17- The Economic Of Welfare

18- Public Choice

در رویکرد انتخاب عمومی فرض بر آن است که هدایت کننده عوامل سیاسی (اعم از خط مشی گذاران یا رأی دهندگان) در انتخاب راهکار برای دستیابی به بهترین مزیت، منافع فردی آن‌ها است. این فرضیه ساده در مبانی رفتار انسانی، نظریه پردازان انتخاب عمومی را به سوی مجموعه قضایائی هدایت می کند که برای توصیف جنبه های مختلف سیاسی و خط مشی گذاری عمومی مورد استفاده قرار می گیرد.

با این وجود مالیات برای حل مشکل آثار خارجی چندان موثر نیست چون نمی تواند برای حل تمام آثار خارجی اعمال شود و حتی ممکن است کارائی اندکی داشته باشد، به طوری که گرفتن مالیات از نهادهای اقتصادی باعث کاهش تولید و در نتیجه کاهش مصرف و مطلوبیت اجتماعی شود. به همین دلیل ضرورت دارد تا سطح مالیات به گونه ای تعیین گردد که برآیند تأثیرات آن منجر به حداکثر رفاه اجتماعی شود (هادیان، ۱۳۹۲، ۵۸). از سوی دیگر مالیات دریافت شده از تولیدکنندگان آثار خارجی لزوماً به آسیب دیدگان از این آثار پرداخت نمی شود و ممکن است دولت این مالیات ها را در جای دیگری مصرف کند.

در ایران هم مثل همه کشورهای جهان قوانین و آئین نامه های مختلفی برای مالیات گیری و وصول مالیات وضع شده است. که تنها اثر خارجی ناشی از آلودگی را در برمی گیرد و بقیه آثار خارجی در این زمینه بی پاسخ مانده است. به طور خاص ما تنها در زمینه آلودگی قوانین مالیاتی داریم که با توجه به این که در زمینه پرداخت های مالی، هر کس باید حدود وظیفه خود را به طور مشخص بشناسد، این قوانین قابل تعمیم به دیگر موارد آثار خارجی نمی باشند و فقط در همان مورد خاص اعمال می شوند. مالیات برای ایجاد آلودگی زیست محیطی در ایران بر اساس دو نوع از قوانین اعمال می شود: قوانینی که با صراحت با موضوع محیط زیست مرتبط هستند که قوانین خاص زیست محیطی هستند و دیگر قوانینی که موضوع آن ها جنبه عام دارد و در بعضی از موارد به مسئله مالیات گیری پرداخته است. دستورالعمل اجرائی تبصره یک ماده ۳۸ قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۹۲، مهم ترین قانون در این زمینه است.

۲-۲- قضیه «کوز»^{۱۹} در ارتباط با حقوق اموال

با وجود مقالات مدافعان دخالت دولت، «کوز» در سال ۱۹۶۰ با نوشتن مقاله ای به نظرات آن ها ایراد گرفت. نظریه «کوز» یک نظریه بنیادین در اقتصاد و تحلیل اقتصادی حقوق است به گونه ای که برخی از نویسندگان از نظریه او به عنوان انقلاب یاد می کنند (chung, 1983, 21). او عقیده نداشت که دولت در هر زمینه شکست بازار دخالت کند بلکه تأکید می کرد که اگر حقوق مالکیت به درستی تعریف شود به گونه ای که هزینه انجام معاملات کاهش یابد؛ بسیاری از مشکلات توسط خود بخش خصوصی حل و فصل خواهند شد. نظر او یک دید جدید به حقوق مالکیت و هزینه مبادله بود. نظر «کوز» بر پایه مذاکره و چانه زنی در حقوق اموال است. تئوری «چانه زنی»^{۲۰} یک تئوری اقتصادی است که برای درک بهتر از حقوق اموال در حقوق اقتصادی مورد توجه قرار گرفت.

۱۹- رونالد کوز اقتصاددان و نویسنده اهل بریتانیا بود که در سال ۱۹۹۱ موفق به دریافت جایزه نوبل اقتصاد شد.

۲۰- تئوری چانه زنی در همه جا حاضر است. برای مثال ازدواج دو نفر مذاکره بر سر موضوعات متعددی است از قبیل این که تعیین محل زندگی با چه کسی باشد؟ یا این که آیا زن می تواند شغلی داشته باشد یا خیر؟ چانه زنی رویه است که از طریق آن بازیکنان

او بیان کرد اگر که قواعد حقوقی به خوبی تعریف شوند، مذاکرات میان افراد متأثر از اثر خارجی منتهی به کارائی و نتیجه یکسان تحت فرضیات یک بازار رقابتی خواهد شد. به عبارتی دیگر اگر هزینه مبادله بسیار بالا باشد در آن صورت حصول و یا عدم حصول تخصیص بهینه منابع بستگی به این موضوع دارد که حقوق مالکیت چگونه تعریف شده باشد. پس این قضیه علاوه بر انطباق بر هزینه مبادله و کارائی دستگاه ها به تئوری چانه زنی، بازی ها و حقوق مالکیت مربوط می شود (دادگر، ۳۸۶، ۱، ۱۱۰).

اما موضوع اساسی برای او هزینه مبادله از یک سو و قوانین مالکیت از سوی دیگر بود. هزینه معامله هزینه ایجاد معامله است. این هزینه ها می توانند چنان مهم باشند که بعضی اوقات معامله را بی نتیجه بگذارند در غیر این صورت معامله سودمند خواهد بود. اگر هزینه مبادله بین طرفین صفر باشد نه نیازی به دخالت دولت برای حل و فصل امور داریم و نه نیازی به یک شیوه خاص حقوق مالکیت چون طرفین بدون هزینه در زمینه آثار خارجی چانه زنی می کنند. اما در هر حال هزینه مبادله صفر نیست زیرا برای وجود هزینه مبادله صفر لازم است که اطلاعات کامل و متقارن، رفتار کاملاً عقلانی کارگزاران، عدم رفتار استراتژیک و فرصت طلبانه آن ها، فقدان هر نوع پیامد جانبی، آشکارسازی اطلاعات و امثال آن باشد. تحلیل کوزی پیشنهاد می دهد که بهترین قاعده حقوقی به واقعیت های آن موقعیت بستگی دارد. کارائی به ما می گوید: قاعده حقوقی به کار ببریم که باعث می شود بار مسئولیت به طرفی بار شود که جلوگیری کننده از کمترین هزینه است.

قضیه «کوز» بیان می کند: اگر سه شرط زیر را دنبال کنیم مشکلات آثار خارجی به طور کارا از طریق معامله خصوصی و چانه زنی بین افراد درگیر حل خواهد شد: حقوق مالکیت خوب تعریف شود، حقوق مالکیت قابل انتقال باشد و به طور کافی هزینه های معامله کوچک باشد. زمانی که یکی یا همه این شرایط عقیم باشند آن هنگامی است که ما باید انتظار داشته باشیم آثار خارجی یک مشکل باشند.

تلاش می کنند تا به یک توافق برسند. این رویه به طور نوعی زمان بر است و شامل ایجاب ها و قبول هائی است که بازیکنان با یکدیگر می سازند. هدف هر چانه زنی رسیدن به ویژگی کارائی و توزیع از طریق چانه زنی است. در بعضی از موارد امکان دارد که بازیکنان در رسیدن به یک توافق شکست بخورند یا این که آن ها به یک توافق بعد از یک تأخیر هزینه بری برسند. در زمینه حقوق اموال و اثری که چانه زنی بر آن می گذارد می توان گفت که حقوق اموال مناسب تر و کامل تر برای جامعه ایجاد امنیت می کند تا به کارهای اقتصادی خود پردازند بدون آن که نگران این باشند که حقوق مالکیت آن ها مورد تهدید از طرف بقیه اعضای جامعه قرار می گیرد. در حقیقت تئوری چانه زنی یک تئوری بسیار قدرتمند است که به عنوان مبنائی برای تئوری اقتصادی حقوق اموال به کار می رود. مردم غالباً از طریق چانه زنی در مورد مفاد مربوط به اعمال بین خود و مشارکت با یکدیگر توافق می کنند.

ایراداتی به قضیه «کوز» وارد شده از جمله: مدت: تعدادی از منتقدان معتقداند که تئوری «کوز» در یک دوره کوتاه کارایی دارد آن‌ها می‌گویند که کارایی تئوری «کوز» در درازمدت بستگی به توانایی مذاکرات خصوصی دارد. تعداد افراد: در صورتی که طرفین بازی محدود و کم باشند چانه زنی و مذاکرات بین آن‌ها به راحتی اتفاق می‌افتد. ولی در بسیاری از موارد کالای مورد بحث بین طرفین یک کالای عمومی است و افراد درگیر در آن زیاد هستند مثل آلودگی که تعداد زیادی از افراد را تحت تأثیر می‌گذارد و مذاکرات بین طرفین را مشکل می‌کند. رفتارهای استراتژیک یا فرصت طلبانه از سوی رقبا: حتی با فرض وجود تنها یک طرف نفع شخصی در میان کلیه بازیگران امکان حصول به یک راه حل تعدیلی بدون هزینه را مشکل می‌کند. به همین خاطر ممکن است این تصور شکل گیرد که موقعیت‌های چانه زنی و مذاکره اساساً فرآیندهای ناپایدار هستند (دادگر، ۱۳۸۶، ۹۰).

در جهت توسعه نظریه «کوز» رویکردی که ترکیبی از مسئولیت و مالکیت است به وسیله «کالبرسی» و «ملامد»^{۲۱} ارائه شد. در قاعده مالکیت، حق به یکی از دو طرف تعلق می‌گیرد و او می‌تواند هرگونه نقض حقوق خود را با الزام طرف دیگر جبران کند. اما در قاعده مسئولیت نمی‌توان الزام طرف به پذیرفتن حق مالکیت دیگری را تقاضا کرد و فقط می‌توان پس از ورود خسارت جبران خسارت وارده شده را تقاضا کرد. به عبارتی در قاعده مسئولیت، مبادله حق بدون رضایت طرف مقابل و از سوی دادگاه با تعیین قیمت آن بعد از وقوع خسارت جبران می‌شود نه هنگام معامله (Lueck, 2007, 233).

۳- آثار خارجی در حقوق ایران

۳-۱- آثار خارجی و حقوق مالکیت ایران

احترام به حقوق مالکیت و امنیت دارائی‌ها شرط اول برای انجام فعالیت اقتصادی است. بر مبنای قضیه «کوز» چنان‌که بیان شد، اگر سه شرط در زمینه حقوق مالکیت را دنبال کنیم مشکلات آثار خارجی به طور کارا از طریق معامله خصوصی و چانه زنی بین افراد درگیر حل خواهد شد. شاید مهم‌ترین این شروط تعریف خوب مالکیت در قوانین است. معمولاً منظور اقتصاددانان از حقوق مالکیت، حقوق مالکیت خصوصی است که یکی از ویژگی‌های اصلی آن داشتن توانائی قانونی به منظور بازداشتن دیگران در استفاده از یک کالا یا دارائی است. یکی از بخش‌هایی که می‌توان ردپائی از آثار خارجی در ارتباط با مالکیت را در قوانین ایران دید در باب دوم قانون مدنی است که ما به شرح مواد مرتبط می‌پردازیم.

شاید مهم‌ترین ماده ای که در این زمینه قابل بیان است ماده «۳۰»^{۲۲} قانون مدنی است. بر اساس این ماده مالک حق همه گونه تصرف را در ملک خود دارد که این قاعده در زبان حقوقی ما «تسلیط» نامیده می شود. اما این تسلط با قانون محدود شده است. پس این قاعده مطلق نیست و قانونگذار، برای حفظ نظم و عدالت آن را محدود ساخته است. عدالت اجتماعی و پیشگیری از نزاع بین مردم ایجاب می کند، که هیچ کس نتواند به دیگری زیان برساند و همین امر سبب شده است که قاعده دیگری نیز در زمره اصول حقوقی قرار بگیرد که در حقوق اسلام و ایران به «لاضرر» معروف است (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ۱۰۸).

قاعده لاضرر در اصل چهلم^{۲۳} قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بیان شده و چگونگی اجرای حق مالکیت به وسیله آن محدود گردیده است. این اصل سوءاستفاده از حق مالکیت را منع می کند و انتفاع و تصرف مالک را محدود به رفتاری متعارف می سازد؛ رفتاری که نه تنها آلوده به قصد اضرار نیست، معقول و متعارف است نه وسیله اضرار. به بیان دیگر حق مالکیت در مرحله ایجاد فردی است و در مرحله اجراء اجتماعی. پس بین دو قاعده تسلیط و لاضرر تعارض ایجاد می شود، زیرا در تصرفی که به زیان همسایه است اجرای قاعده تسلیط ملازمه با اباحه آن دارد و رعایت قاعده لاضرر، آن را ممنوع می سازد. پس باید چاره ای اندیشید که در این گونه موارد تراحم از بین برود و یکی از آن دو بر دیگری حکومت کند.

اما ماده «۱۳۲»^{۲۴} قانون مدنی یکی از مستندات قانونی قاعده «منع سوءاستفاده از حق» است. سوءاستفاده از حق به معنی وارد آوردن ضرر ناروای ناشی از اعمال حق به دیگری است (نصرتی صدقیانی، ۱۳۸۹، ۹). برای رفع همین تراحم و بیان چگونگی اعمال قاعده تسلیط و لاضرر در روابط همسایگان، از مفاد ماده ۱۳۲ برمی آید، که هیچ کس نمی تواند در ملک خود تصرفی کند که مستلزم تضرر همسایه باشد. منتها، این قاعده با وجود دو شرط اجراء نمی شود یعنی اگر این دو شرط با هم وجود داشته باشد، ضرر همسایه هر اندازه که زیاد باشد، مانع از تصرف مالک نیست: الف- تصرف به قدر متعارف باشد: مالک باید قواعد عرف و مقررات ایمنی (مانند نصب دودکش برای کارخانه) را در تصرف خود رعایت کند.

۲۲- ماده ۳۰: هر مالکی نسبت به مایملک خود حق همه گونه تصرف و انتفاع دارد، مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد.

۲۳- اصل چهلم: هیچ کس نمی تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.

۲۴- ماده ۱۳۲: کسی نمی تواند در ملک خود تصرفی کند که مستلزم تضرر همسایه شود، مگر تصرفی که به قدر متعارف برای رفع حاجت یا دفع ضرر از خود باشد.

ب- برای رفع حاجت یا دفع ضرر از مالک باشد: در تشخیص نیاز مالک نیز نظر عرف مناط اعتبار است. یعنی باید دید که نوع مالکان، برای رفع حاجت یا دفع ضرر به چنین کاری دست می‌زنند یا نه؟ باید با داوری عرفی و نوعی مالک را از کاری که به طور معمول برای رفع حاجت و دفع ضرر انجام نمی‌شود، ممنوع ساخت. پس مالک در صورتی می‌تواند بدون توجه به زیان مجاوران آزادانه در ملک خود تصرف کند، که این دو شرط با هم جمع باشند: یعنی اگر تصرف متعارف مالک، برای رفع حاجت یا دفع ضرر او نباشد و به حال همسایه مضر تشخیص داده شود، مجاز نیست.

دعاوی که ذیل این عنوان در دادگاه‌ها مطرح می‌شوند به عنوان دعاوی مزاحمت مورد حکم قرار می‌گیرند. دعاوی مزاحمت هنگامی از طرف خواهان پذیرفته می‌شود که اعمال خواننده فقط موجب اختلال در استفاده از مال باشد بی آن‌که مال را از تصرف خواهان بیرون ببرد. معیار تمییز وقوع مزاحمت عرف است بنابراین در تشخیص آن قصد مزاحم ملاک نیست و دادگاه باید بر اساس عرف نسبت به احراز آن بکوشد. از نظر فقها و حقوقدانان این چنین برداشت می‌شود که تصرفاتی که برای رفع حاجت و یا دفع ضرر بوده و عدم تصرف باعث ضرر خود مالک باشد، هرچند باعث ضرر همسایه باشد صحیح است، اگر مالک از عدم تصرف زبانی نبیند اما از تصرف در ملکش نفعی به او برسد که به زیان همسایه باشد چنین تصرفی صحیح است اما مشروط به آن‌که تصرف به حد متعارف باشد و عرف آن را بپذیرد و نفع نیز لغو نباشد (توکلی، ۱۳۸۱، ۴۴).

اگر متصرف خانه‌ای به ارتفاع خانه خود بیافزاید در نتیجه این عمل از نور و روشنایی منزل همسایه کاسته شود، این اقدام مزاحمت انگاشته نمی‌شود. زیرا، متصرف قصد استفاده از ملک خود را دارد، نه ایجاد مزاحمت برای مجاوران، با این فرض هم که ثابت شود مداخله مالک در ملک خود فقط به قصد مزاحمت برای همسایه باشد، باز اصل تسلیط مانع پذیرش دعاوی مزاحمت علیه مالک خواهد بود. در تحقق مزاحمت قصد مزاحمت و ادامه قصد از شرایط لازم قبول دعوی مزاحمت است و در مثال فوق مالک با اقدامی که انجام می‌دهد قصد استفاده از ملک خود را دارد نه ایجاد مزاحمت برای مجاورین. قاضی برای اتخاذ تصمیم در دعوی مزاحمت ملزم است به کیفیت و کمیت مزاحمت که موجب شکایت یا اقامه دعوی گردیده دقت کند و بررسی نماید که آیا اقدامات انجام شده کافی برای اختلال در استفاده از مال بوده است یا خیر. در نتیجه این نوع آثار خارجی بی‌پاسخ می‌مانند.

با توجه به مواد ۳۰ و ۱۳۲ قانون مدنی می‌توان گفت که این دو ماده مهم‌ترین مواد در زمینه حل مشکل آثار خارجی است. به طوری که در رویه قضائی ایران برای مشکل آثار خارجی منفی ناشی از مزاحمت به این دو ماده استناد شده است. به عنوان مثال در آرائی که به وسیله دادگاه تجدیدنظر صادر

شده، فردی که کود در خانه خود نگهداری می کرده با شکایت همسایگان دادگاه رأی بر جبران خسارت صادر می کند، چون که خانه های مسکونی عرفاً معد برای نگهداری کود نیستند، از این حیث تصرف خوانده در ملک خود به نحو متعارف نبوده است. پس رویه قضائی و دادگاه های ایران با استناد به این مواد توانائی حل مشکل آثار خارجی را خواهند داشت. برای نمونه یکی از حقوقدانان ایجاد صدای ناهنجار بلند به ویژه در هنگام خواب، دود و بوی نامطبوع و لرزش ساختمان را در زمره کارهای نامتعارف یک مالک می دانند (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ۹۵).

در این شرایط بسیاری از آثار خارجی در حقوق ایران بی پاسخ می مانند زیرا بر مبنای قاعده تسلیط و لاضرر و لزوم استفاده متعارف از ملک و یا حق نمی توان آثار بار شده به طرف مقابل و حتی جامعه را حل کرد یا اگر حل شود ممکن است در جهت راه حل پرهزینه باشد. تصور کنید که کارخانه ای در خارج از محدوده شهری ایجاد شده است به مرور زمان و گسترش شهر کارخانه در محدوده شهر قرار می گیرد در این شرایط صدای کارخانه همسایگان را آزار می دهد، بر مبنای نظر «کوز» طرفین این اثر خارجی باید با هم به چانه زنی پردازند به طوری که تمام بار رفع مشکل بر کارخانه بار نشود چون کارخانه شرایط را در نظر گرفته و گسترش شهر ناشی از عدم رعایت قوانین به وسیله او نبوده است. نباید بدون در نظر گرفتن شرایط بر مبنای آلودگی صوتی کارخانه را وادار به تغییر محل کرد و یا آن که بار سنگین عایق بندی صوتی را به او بار کرد.

از سوی دیگر مواد ۳۰ و ۱۳۲ قانون مدنی در مورد اموال غیرمنقول عنوان شده نه اموال منقول. بهتر بود قانونگذار به جای استفاده از واژه ملک از واژه حق استفاده می کرد تا امکان پاسخگویی به آثار خارجی ناشی از اعمال حق نیز به وجود می آمد (پروین و نصرتی صدقیائی، ۱۳۹۰، ۵۲). علاوه بر آن عنوان دعوی مزاحمت نیز در ذیل اموال غیرمنقول قابل استفاده است. بنابراین اموال یک محدوده و بدون این که در مقابل دیگران پاسخگو باشند. از این دو ماده استفاده می شود که اصل، اباحه در تصرف ملک است و استثنائات این اباحه که از جمله آن می تواند آثار خارجی ناشی از استفاده اموال است باید ثابت شود تا قابل اعمال باشند. پس قواعدی مانند لاضرر که مقصود از آن رفع زیان از طرف متضرر است نمی تواند به تنهایی راهکار کارائی برای مواجهه با آثار خارجی باشد.

در زمینه حقوق اموال و اثری که چانه زنی بر آن می گذارد می توان گفت که وجود حقوق اموال مناسب تر و کامل تر برای جامعه ایجاد امنیت می کند تا به کارهای اقتصادی خود پردازند بدون آن که

نگران این باشند که حقوق مالکیت آن‌ها مورد تهدید از طرف بقیه افراد جامعه قرار می‌گیرد. اما این حقوق نباید به سمتی پیش رود که به حقوق دیگران لطمه وارد کند به طوری که آثار جبران نشده بر آن‌ها بار کند. پس بهتر است برای جمع دو حق شرایط و اوضاع و احوال هر پرونده به طور خاص سنجیده شود و بهترین راه حل با توجه به شرایط و اوضاع و احوال و نوع تصرف و نوع زیان در نظر گرفته شود و از سوی دیگر مناسب است ضابطه شخصی در تعیین ضرر و ضمان مالک در تصرف ملک و یا حق در نظر گرفته شود، به عبارتی بر مبنای یک معیار نوعی - شخصی به پرونده‌ها توجه کرد. نظام قضائی که حامی حقوق مالکیت است و قراردادها را به شیوه بی طرفانه و منصفانه تنفیذ می‌کند، پایه و بنیان اصلی تشکیل سرمایه و کسب منافع از تجارت را فراهم می‌کند که محرک‌های اصلی رشد اقتصادی و در نهایت خلق ثروت محسوب می‌شوند. برعکس، حقوق مالکیت نامطمئن، امضاء توافقی‌هایی که اجرای آن‌ها قطعی نیست و تبعیض‌های حقوقی که نسبت به برخی روا داشته می‌شود، امکان چانه زنی طرفین برای حل اثر خارجی و قرارداد خصوصی آن‌ها را محدود می‌کند و نیز باعث تضعیف سرمایه‌گذاری و کاهش منافع حاصل از تجارت می‌شود. همچنین طولانی شدن فرآیند دادرسی و جبران زیان فرد خسارت دیده از سوی سوءاستفاده کننده و خلف وعده کننده نیز ارزش واقعی طلب شاکی را به شدت پایین می‌آورد.

مطابق با نظریات اقتصادی و حقوقی سیر تطور حقوق مالکیت باید بر اساس تحولات اقتصادی، نیازهای اجتماعی و اصل عدالت و استفاده کارا از منابع صورت بگیرد در حالی که حقوق مالکیت در ایران از نظر قانونی، به رسمیت شناخته شده است اما در مواردی، یا قانون مشخصی وجود ندارد و یا قوانین مبهم هستند. حقوق مالکیت ایران بر مبنای دخالت حکومت و قوانین غیر کارشناسی شکل گرفته و در نهایت منجر به فساد، بهره‌برداری ناکارا و رانت جویانه شده است.

۳-۲- آثار خارجی و نظام مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی تدبیری است که به وسیله آن می‌توان حق هر کس را با حق دیگران جمع کرد و به کمک آن هیچ کس مزاحم آزادی دیگران نمی‌شود. همه برای آسایش خود می‌کوشند ولی در اندیشه امنیت عمومی نیز هستند. قانونگذار تصویب کرد که کسی نباید به دیگری ضرر بزند و هیچ ضرری بدون جبران باقی بماند. بنابراین موضوع مسئولیت مدنی تعهدات شهروندانی است که با هم زندگی مشترک اجتماعی دارند. تعهد به رعایت امنیت و سلامت دیگران، تعهد به احترام به مالکیت، تعهد به رعایت شخصیت و حرمت آنان و نیز تکلیف به جبران خسارت‌هایی که از نقض این تعهدها به بار می‌آید (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ۲۹).

مشکل آثار خارجی وقتی به وجود می آید که کسی در استفاده از اموال اش به گونه ای رفتار کند که باعث تغییر رفاه دیگری شود، خواه آن رفاه را افزایش دهد یا کاهش بدون این که با آن فرد رابطه قراردادی داشته باشد. هر کس سود کاری را می برد باید زیان های آن را نیز تحمل کند. آن که برای سودجویی خطری ایجاد می کند، باید آثار اجتماعی کار خویش را، هر چند مشروع و سودمند نیز باشد، به عهده بگیرد و هیچ ناتوانی را در سر راه خود پیمال نسازد (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ۱۸۰). در حقوق ایران زیان دیده می تواند دو خواسته از مسئول ورود زیان داشته باشد: حق دارد تا از او بخواهد که از انجام دوباره فعل زیان بار و یا از ادامه آن در صورتی که فعل زیان بار از اعمال مستمر یا قابل تکرار باشد خودداری نماید. خواهان جبران خسارتی شود که در اثر فعل زیان بار به او وارد شده و یا در آینده وارد می شود (باریکلو، ۱۳۹۲، ۲۲۲).

هر نظام حقوقی در پی آن است که شیوه های گوناگونی برای جبران خسارت تمهید کند که از جمله آن ها دو قاعده مسئولیت مطلق و قاعده غفلت است که هر کدام دارای آثار متفاوتی برای زیان دیده و واردکننده زیان است. تحت قاعده مسئولیت مطلق یا ضمان محض^{۲۵} صدمه زننده باید به قربانی پول پرداخت کند حتی اگر صدمه زننده تقصیر نداشته باشد، به عبارتی دیگر همین که شخصی زیانی به بار آورد باید آن را جبران کند، خواه کاری که سبب ایجاد ضرر شده صواب باشد یا خطا. آن چه که در این قاعده مهم است انتساب ضرر به وجود آمده به فعالیت مسئول است نه تقصیر او و زیان دیده کافی است اثبات کند که ضرر به او وارد شده و این ضرر ناشی از فعل خواننده دعوی است و اثبات تقصیر واردکننده زیان لازم نیست.

به موجب قاعده غفلت^{۲۶} یا تقصیر تنها دلیلی که می توان مسئولیت کسی را نسبت به جبران خسارتی توجیه کرد وجود رابطه علیت بین تقصیر او و ضرر است. این هر دو نظریه مبالغه آمیز به نظر می رسند نمی توان ارتکاب تقصیر را مبنای منحصر مسئولیت شمرد. زیرا گاهی عدالت ایجاب می کند که کسی متحمل ضرر شود که مضر نبوده است. همچنین به طور کلی نباید شخص را مسئول خسارتی شناخت که از فعالیت مشروع او به بار آمده است. زیرا معقول به نظر نمی رسد که ضرورت های زندگی اجتماعی نادیده گرفته شوند (کاتوزیان، ۱۳۹۸، ۱۱۲).

25- Strict Liability

26- Negligence rule

باب دوم قانون مدنی (در الزاماتی که بدون قرارداد حاصل می شود) در زمینه مسئولیت مدنی است. این باب در فصل دوم، مبحث دوم و سوم (اتلاف و تسبیب) قابل تعمیم به آثار خارجی است. اصل مسئولیت در قانون ایران مبتنی بر تقصیر مالک و دارنده است و بر طبق این قاعده، زیان دیده باید تقصیر مالک را اثبات کند و این خود یک مشکل اساسی است چنان که بر اساس قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ اثبات ذی نفع بودن بر عهده خواهان است. اثبات این مطلب توسط خواهان به خصوص در موارد پیچیده آثار جانبی برای او مشکل خواهد بود. قانونگذار با توجه به مصالح اجتماعی می تواند برای پاره ای از اعمال فرض مسئولیت کند و تقصیر زیان دیده را مفروض بداند.

از سوی دیگر بر اساس ماده «۱۱»^{۲۷} قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ دولت نیازی به جبران خسارت ناشی از اعمال حاکمیت ندارد و این خود مشکل آفرین است زیرا بسیاری از آثار جانبی را دولت ایجاد می کند مانند آلودگی ها. با توجه به این تفاسیر در زمینه آثار خارجی بهتر است که نظر دادگاه را در هر پرونده ای تعیین کننده بدانیم، به این معنا که دادگاه با توجه به شرایط پرونده بتواند تصمیم بگیرد که آیا قاعده غفلت توانائی پاسخ به مشکل اثر خارجی به وجود آمده را دارد یا خیر؟ یا این که آن ها، می توانند بررسی کنند که اثر خارجی به وجود آمده تا چه اندازه ضرر ایجاد کرده است و آیا با طی کردن پروسه اثبات تقصیر واردکننده ضرر، حق زیان دیده ضایع نمی شود؟ برای مثال در زمینه مشکل اثر خارجی آلودگی، دادگاه ها با توجه به این که این اثر دارای مضرات زیادی برای جامعه و محیط است و اثبات تقصیر یک پروسه طولانی است که ممکن است باعث آزادی واردکننده ضرر و استفاده از موقعیت برتر خود شود، از قاعده مسئولیت مطلق استفاده می کنند. پس در مورد هر اثر خارجی باید شرایط وقوع آن را در نظر گرفت و مضرات آن را بررسی کرد.

اما بر مبنای تحلیل طرفداران نظریه «کوز» بهترین قاعده حقوقی به واقعیت های آن موقعیت بستگی دارد. به نظر آن ها باید قاعده حقوقی را به کار ببریم که باعث شود تا بار مسئولیت به طرفی بار شود که از کمترین هزینه جلوگیری می کند. آن ها برای توجیه نظر خود مثالی ارائه می دهند: تصور کنید یک راه آهن از گذشته از کنار یک قطعه زمین کشاورزی که یکصد کشاورز در آن زمین دارند، عبور می

۲۷- ماده ۱۱: کارمندان دولت و شهرداری ها و مؤسسات وابسته به آن ها که به مناسبت انجام وظیفه عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی خساراتی به اشخاص وارد نمایند شخصاً مسئول جبران خسارت وارده می باشند ولی هر گاه خسارات وارده مستند به عمل آنان نبوده و مربوط به نقص وسایل ادارات و یا مؤسسات مزبور باشد در این صورت جبران خسارت بر عهده اداره یا مؤسسه مربوطه است ولی در مورد اعمال حاکمیت دولت هر گاه اقداماتی که برحسب ضرورت برای تأمین منافع اجتماعی طبق قانون به عمل آید و موجب ضرر دیگری شود دولت مجبور به پرداخت خسارات نخواهد بود.

کند. زمانی که قطار عبور می کند، جرقه هائی را بر محصولات گندم می ریزد که باعث آسیب رسیدن به محصولات می شود. دو روش برای جلوگیری از این خسارت ها وجود دارد: راه آهن می تواند جرقه گیر بر روی موتورش نصب کند. یا کشاورز می تواند به جای گندم شبدر بکارند. لازم به ذکر است که «کوز» این موقعیت را به طور ساده فرض کرده، که هر دو طرف فقط یک ابزار برای کاهش خسارت دارند. بر مبنای قاعده سنتی تقصیر، دادگاه باید به نفع کشاورزان رای دهد و خسارت وارد شده به وسیله راه آهن را جبران کند و بر مبنای از بین بردن ریشه ضرر، راه آهن را مجبور به نصب جرقه گیر کند. اما به نظر آن ها این روش وقتی کارا است که هزینه نصب جرقه گیر کمتر از تغییر کشت از گندم به شبدر باشد. اگر دادگاه بتواند شرایط چانه زنی برای طرفین را ایجاد کند به طوری که آن ها به راه حل کم هزینه تر برسند از نظر اجتماعی کارا تر است. اگر دادگاه ها اطلاعات خوبی از میزان هزینه و خسارت داشته باشند می توانند راه حل کارا تری را ارائه دهند.

نتیجه

در مواردی دست نامرئی در بازار کارا عمل نمی کند و باعث ایجاد مشکلاتی در بازار می شود، یکی از این مشکلات اثر خارجی است. حل مشکل این آثار به این دلیل مهم است که می تواند باعث ایجاد انگیزه هائی شود تا بر زیاد یا کم شدن فعالیت که اثر خارجی را ایجاد می کند از نظر کارائی اقتصادی تأثیر بگذارد. به همین دلیل اقتصاددانان و حقوقدانان برای حل این مشکل وارد عمل شدند. اقتصاددانان دو دسته راه حل بیان کرده اند: گروه اول متمایل به استفاده از مکانیزم های عمومی و دخالت دولت هستند و گروه دوم معتقداند اگر حقوق مالکیت به روشنی تعریف شود و هزینه چانه زنی کم باشد می توان با استفاده از چانه زنی بین طرفین مشکل را حل کرد و نیازی به دخالت دولت نیست.

ایراداتی به نظریه گروه اول وارد است. مشکلات اطلاعات، هزینه های اجرائی، سطح فعالیت و رفتار ترمیمی باعث ایجاد حجم وسیعی از مقررات به وسیله دولت می شود که شامل مقررات غذا و دارو، مکان کار، محدودیت های سرعت و قواعد ترافیک سالم، مقررات ناحیه بندی کردن، مقررات ساختمان سازی و مانند آن می شود. اما دسته دوم از نظریات که «کوز» طلایه دار آن است مشکلات اثر خارجی را از طریق معامله خصوصی و چانه زنی قابل حل می داند، اگر سه شرط همراه آن باشد: حقوق مالکیت خوب تعریف شود، حقوق مالکیت قابل انتقال باشد و هزینه معامله خصوصی کم باشد. اما این تئوری هم مصون از انتقاداتی از قبیل نیاز داشتن این نظریه به یک پروسه طولانی و زمان بر، کم بودن افراد مذاکره کننده و رفتارهای استراتژیک یا فرصت طلبانه است.

با این وجود قضیه کوز رویکردی جدید برای اقتصاد و حقوق ایجاد کرد به طوری اگر هزینه مبادله صفر نباشد قانونگذار می تواند با یک تعریف روشن و ساده از حقوق مالکیت هزینه را کاهش دهد و معامله طرفین را ساده کند. از سوی دیگر رویکردهای تکامل یافته قضیه کوز بستری اساسی برای حرکت در جهت تحولات مربوط به کارآمدی سیستم ها، طراحی قوانین موجه اقتصادی و ساماندهی به رفتار دولتمردان فراهم کرده است.

در حقوق، قوانین و مقررات ایران عنوانی به نام اثر خارجی وجود ندارد. اما به طور موردی تعدادی از آثار خارجی ناشی از استفاده اموال از جمله آلودگی، سروصدا و آزار همسایگان در قوانین آمده و تکلیف آن ها به وسیله نظام مسئولیت مدنی و در مواردی به وسیله مالیات یا مقررات گذاری حل شده است. بنابراین تمام آن چه که در قانون و حقوق ایران برای آثار خارجی آمده است محدود به همین موارد اندک می شود. اما قانونگذار می تواند با تدوین قوانین جامع در زمینه مالکیت و اراضی که در آن ملاک های یکپارچگی، کارائی، کارشناسی، استفاده از تجربیات تاریخی، احترام به حقوق مالکیت و اجرای درست قوانین، رعایت می شود؛ تا به این وسیله باعث ایجاد معامله خصوصی و چانه زنی بین طرفین درگیر در آثار خارجی با کمترین هزینه شود.

منابع

فارسی

- انصاری، محمدجعفر؛ دیرباز، عسکر؛ کرمی، محمدمهدی؛ کرمی، محمدحسین، ۱۳۷۸، **درآمدی به مبانی اقتصاد خرد با نگرشی اسلامی**، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- باریکلو، علیرضا، ۱۳۹۲، **مسئولیت مدنی**، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان.
- توکلی، احمد، ۱۳۹۱، **بازار-دولت کامیابی ها و ناکامی ها**، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت.
- توکلی، سعید، ۱۳۸۱، **قاعده لاضرر و تسلیط در نظام حقوقی ایران**، **مجله دادرسی**، شماره ۳۵.
- دادگر، یداله، ۱۳۸۶، **نقش قضیه COASE و هزینه مبادله در تحولات جدید اقتصادی**، **مجله نامه مفید**، شماره ۶۰.
- دمستز، هارولد، ۱۳۸۰، **به سوی یک تئوری در حقوق مالکیت**، ترجمه محسن رنانی، **فصلنامه تأمین اجتماعی**، شماره ۱۰.
- پروین، فرهاد و نصرتی صدقیانی، ناصر، ۱۳۹۰، **تحلیلی از مسئولیت مندرج در ماده ۱۳۲ قانون مدنی و تأملی بر تخصیص یا عدم تخصیص آن**، **مجله فقه و حقوق اسلامی**، شماره ۳.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۸، **الزام های خارج از قرارداد ضمان قهری**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۸، **اموال و مالکیت**، چاپ پنجاه و دوم، تهران، انتشارات میزان.

- کیان پور، سعید، ۱۳۹۳، بررسی شاخص بین المللی حقوق مالکیت در ایران و کشورهای منطقه، **مجله رشد فناوری**، شماره ۴۱.

- نصرتی صدقیانی، ناصر، ۱۳۸۹، **سوءاستفاده از حق مالکیت در آپارتمان**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور تهران.

- هادیان، ابراهیم و استاذزاده، علی حسین، ۱۳۹۲، برآورد سطح بهینه مالیات بر آلودگی در اقتصاد ایران، **فصلنامه پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی**، شماره ۱۲.

لاتین

- Barent, A. H. and Bruce, Yardle, The end of the externality revolution, Volume 26, Issue, 2009.
- Barzel, Yoram, 2003, Economic Analysis of Property Right, 2edn, UK, Cambridge University Press.
- Brown, C. V & Jackson, P. M., 1991, Public finance sector economic, 4th ed, Oxford, Blackwell.
- Chaung, Steven. N. S., 1983, The Contractual Nature Of The Firm, The Journal Of Law & Economic, Vol 26, No 1.
- Coase, Ronald, The problem of social cost, Journal of law and economic.
- Le Grand, J., Proper, C. and Robinson, R., The economics of social, London, Macmillan, 1992.
- Lueck, Dean & Miceli, Thomas .J, 2007, Property Law, Vol. 1.
- Miceli, Thomas .J, 1997, Economic Of Law, Stanford University Press.
- Shavell, Steven, Economic analysis of property law, Discussion paper No 399, 2002.

قوانین

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷
- قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹
- قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹
- دستورالعمل اجرائی تبصره یک ماده ۳۸ قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۳۹۲

Legal Civilization

Biannual No.9/Fall 2021 & Winter 2022

ISSN:2783-1841
ISSN:2783-1922

- Review of Legal Solutions for Mining and Trading of Digital Currencies: Legal Gaps and Solutions*SHima Naderi, Majid Motallebi
- Analysis the Jurisprudential Principles of Torture and Delay at Implementation Preemption *Morteza Rahimi
- Achievements and Challenges of Multiplicity and Recidivism in the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment Imposed in 2020 with a Practical Approach*Abolfath KHaleghi, Zahra Mirzaei
- Review of Technology Transfer Contract in Iranian Subject Law*Afshin Mojahed
- Explain the Principle of Information in the Light of the Previous Consent Procedure of the Rotterdam 2003 Convention*Mohammad Mobini Far, Marzieyh Fathi Bornaji
- The Position of Dispute Resolution Commissions in Lawsuits between the Islamic Revolutionary Guard Corps and Tehran Municipality*Mohammadreza Yazdi, Mojtaba Salek Razi
- the effects and conditions of retrial in Iranian and French lawani, Mohammad Reza Burbur
- Effects of Divorce on the Law of Iran, France and the United Kingdom *Maisam Sobhani
- Analysis of Child Rights in Iran: Review of the National Body Convention of Rights of Child Based on the Universal Convention of the Rights of the Child *Maryam SHA'ban
- The Relationship between Insult and Freedom of Expression in the Light of the Islamic Penal Code and the Press Law*Amirhossein GHazaei Alamdari
- Principles and Rules Governing Professional Ethics in the Legal Profession *Rostam Ali Akbari, Yasser SHakeri
- Religious Pluralism in the Islamic Penal Code*Mohsen Hamidipour
- Effects and Conditions of Absentee Proceedings in Iranian and French Law Sayyed Jafar Hashemi Bajegani, Mostafa Afzali Goroh
- Criminal Responsibility of Governments for Environmental Crime in the Light of Regional and International Cooperations*Sajad Tayebi
- Analysis of the performance of the International Court of Justice in the case of violation of the 1955 Amity Agreement between the Islamic Republic of Iran and the United States of America*Mohammad Setayesh Pur, Eisa Poodat
- Conceptual and Philosophical Challenges of Terrorism in Confrontation of Human Rights Nourooz Kargari
- Economic Analysis of the Externality of Property use by Comparative Study of Iranian Law Yadullah Dadgar, Akram Ehsani
- Functions and Challenges of Mediation in Iran (Looking at Some European Countries and International Documents)*Sayyed Abbas Mousavi
- Privacy in the Legal System of Iran and Islam*Ali Akbari, Mahdi Falahian
- Prisoners' Rights from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law with a look at International Documents*Gholamreza Izadpanah, Vajehe Izadpanah
- Analysis of the Assassination of Iranian Nuclear Scientists from the Perspective of Domestic and International Law*Mohammad Khalil Salehi, Mohammad Salmani Farahmand
- Effects of Life Insurance Contract from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law Sayyed Sajad Khalooei Tafti
- Protecting Agency Judges in an Age of Politicization: Evaluating Judicial Independence and Decisional Confidence in Administrative Adjudications*Reza Tajarlou, Mohammad Javad Shafaghi, Fatemeh Mafi
- the Rights of Victims and Offenders in the French Criminal Procedure Criticisms and Challenges Sadegh Fetili, Ebrahim Moghdam
- Review and Analysis of the Obligation to Observe Caution in Common Law Rezahosain Gandomkar, Farzad Karami kolmoti
- A Comparative Study of Crime Cost Assessment in Criminal Law and Shiite Jurisprudence Esmaeil Kashkoulain, Mahdi Naghavi
- An Introduction to the Theory of Legal Personality in Imami Jurisprudence*Sayyed Alireza Amin
- Examining the Pillars of Civil Liability of Municipalities in Judicial Procedure Sayyed Vahid Mirmezami, Faezeh Bahador
- Compensation for Innocent Convicts in the Law of Iran and America Ahmadreza Kenarkoohi, Salameh Abolhasani
- Research on the Importance of Offer in Iranian Civil Law and the UNIDROIT Principles Morteza Javan Sarand